

Det nuvarande adoptionsinstitutet och dess föregångare i bl. a. nordisk medeltidslagstiftning och svensk lagstiftning

Av dr *Torsten Thysell*, Karlstad

Ättledning

Före kristnandet levde de nordiska folken i ett ättessamhälle. Varje fri man, kvinna och barn måste tillhöra en ätt. Det var ätten och inte den enskilda människan, som var bärare av rättigheter och förpliktelser. Den ättlöse var rättslös och ägde ej rättsskydd. Genom födelsen blev man medlem av ätten. Utanför ätten stod trälarna och de barn som hade en friboren man till fader och en trälkvinna som moder samt de barn en fri man hade utom äktenskapet med en fri kvinna. Dessa barn kunde emellertid fadern införa i ätten genom den rättshandling som bar namnet ättledning. Hur ättledningen tillgick är beskrivet i den norska medeltidsrätten. Ättledning var ett rättsligt godkännande av släktskap och försörjningsplikt, vilket ett domslut av den norske konungen Håkon Magnusson år 1318 på Tunsbergshus klargjort. Domslutet överensstämde icke med den romerska rätten, som förmedlats till Norden av kyrkan. Enligt denna rätt medförde ättledningens motsvarighet adoptionen endast att den adopterade blev en särfrände till ättledaren. Endast till ättledaren fick den adopterade arvsrätt. Den romerskrättsliga adoptionen var således en konstlad utvidgning av ätten. Mot slutet av medeltiden kom ättledningen i Norge att användas för att i ätten införa folk, som icke var besläktade med ättledaren, och i Kristian IV:s lagbok från år 1604 var det stadgat, att den ättledde måste vara "ärlig och av äkta börd." Den gamla ättledningen hade således övergått till ren adoption.

I den äldsta svenska landskapslagen, den äldre västgötalagen från början av 1200-talet, omnämnes ättledning, som enligt denna lag skulle ske på tinget. Något mer om ättledningen hade lagen icke

att förtälja. Man har tolkat denna tystnad som ett uttryck för att ättledningen var på avskrivning. Kyrkan hade vuxit sig starkare och hävdade, att oäkta barn kunde få äkta börd endast genom legitimation eller föräldrarnas äktenskap. Samtidigt som den kyrkliga makten ökade, höll träldomen på att försvinna, och då minskade också behovet av ättledning av ofria. (Hafström, 1963, Robberstad, 1957, 1960).

I östra Finland förekom redan under mitten av 1500-talet en säregen form av "adoption". En bonde, som saknade arbetsföra söner, kunde upptaga till son en helt främmande person eller sin svärson. En sådan "adoptivson" var skyldig att tjäna och försörja sina "adoptivföräldrar" till deras död. Först då fick han full arvsrätt efter dem. Egendomen gick således icke omedelbart över till "adoptivsonen", som dock var en arvsberättigad son även om bonden behöll husbondeväldet till sin död. (Pirinen, 1956).

"Adoption" i äldre tid

Till namnet har adoptionen under förfluten tid förekommit inom adliga släkter. När Kungl. Maj:t tillät någon att upptaga förutvarande adlig ätts namn, nummer och vapen kallades detta för "adoption". De med adoption i övrigt vanligen förbundna verkningarna inträdde dock ej. Numera förekommer icke dylik adoption. (Hafström, 1963).

Först i den karolinska lagkommissionens första förslag till Ärvdabalk 1690 möter man något som vid första påseende synes ha med adoption att göra. I kapitel XXI finner man nämligen rubriken: "När någon annans barn för sitt upptager". Men under rubriken förekommer endast föreskrif-

ter om hur kvarlåtenskapen skall fördelas efter den upptagande. Redan i 1692 års förslag var dessa bestämmelser uteslutna, och 1734 års lag innehåller ingenting i ämnet. (Hafström, 1963).

Det dröjer sedan ända till början av 1800-talet innan man på nytt i lagstiftningen kan påträffa bestämmelser som reglerar förhållandet mellan föräldrar och andras barn, som vistas i deras hem. I 1833 års Legohjonsstadga stadgades nämligen bl. a. att om föräldrarna behövde fosterbarn som tjänare fick barnet icke taga tjänst hos annan. Fosterföräldrarna hade också rätt att för barnet utse första tjänsten och skulle ha rätten och tillsynen över det.

Ett med dessa bestämmelser sammanhängande stadgande föreligger i 15 § 2 mom. i 1864 års Näringsfrihetsförordning, där det föreskrives, att näringsidkare, som i tjänst eller arbete upptager ett fattigt barn, som ej har målsman, äger föräldrarätt över barnet till dess det uppnått myndig ålder.

Dessa stadgar kunde sannolikt i många fall leda till förhållande, som liknade det mellan föräldrar och egna barn. Fosterföräldraskapet upphörde emellertid, då barnet nått myndig ålder. Barnet betraktades som fosterföräldrarnas tjänare och hade icke arvsrätt efter dem. Om fosterföräldrarna så önskade kunde de emellertid trygga barnets framtid genom testamente. Men även i detta fall var föräldrarnas "rätt" över barnet begränsad, vilket gjorde föräldrapar obenägna att taga fosterbarn. (Lagberedningens förslag 1913).

Lagstiftning om adoption

Planerna på lagstiftning om adoption började taga form när riksdagen i skrivelse den 5/3 1908 hos Kungl. Maj:t anhöll om en utredning huruvida rätt till adoption borde medgivas. I skrivelsen anhölls också om att ett lagförslag skulle framläggas för riksdagen.

I skrivelsen gjordes gällande, att en lag om adoption borde skapa möjligheter för fosterföräldrar att ge fosterbarn rättigheter som om det vore deras eget. Man förmodade, att det skulle bli barnlösa äktenskap i relativt goda omständigheter som skulle begagna sig av möjligheten till adop-

tion, och att barn med "god naturlig begåvning under förbättrade ekonomiska och sanitära förhållanden" som adoptivbarn skulle få möjlighet till en utveckling som kanske eljest skulle ha utblivit. Ett adoptionsinstitut borde också kunna minska antalet utomäktenskapligt födda barn, som ej fick förmånen växa upp i goda hem. Adoptivbarnet skulle i socialt hänseende följa adoptivföräldrarna, bära deras namn och taga arv efter dem. Adoptivbarnet borde således få samma rättsliga förmåner som ett barn som växt upp hos sina biologiska föräldrar.

Lagen den 14 juni 1917 om adoption

Lagberedningens förslag till adoption 1913. I detta förklaras att *adoption är en rättshandling varigenom någon upptager annan till sitt barn.* Principiellt ansluter sig lagberedningen till den familjerättsliga princip, som deklarerades i riksdagens skrivelse 1908. Beredningen hade dock uppmärksammat, att adoptivbarnets förhållande till sina adoptivföräldrar icke i något land helt sammanföll med det naturliga barnets.

Enär adoptionen skulle få genomgripande betydelse för den berördes familjerättsliga ställning borde en *lämplighetsprövning* föregå adoptionen. Eftersom adoptionen skulle gagna barnet var det *nödvändigt att undersöka både barnets och de blivande adoptivföräldrarnas förhållanden.* Man borde därvid uppmärksamma föräldrarnas möjligheter att ge barnet den uppfostran det behövde och tillse att det var en lämplig åldersskillnad mellan adoptivbarnet och adoptivföräldrarna. Hade de blivande adoptivföräldrarna bröstarvingar, skulle adoption få ske endast om särskilda skäl förelåg. Beredningen kunde icke förorda att de naturliga föräldrarna helt befriades från underhållsskyldighet eller att adoptivbarnet fritogs från plikten att under mycket speciella omständigheter underhålla både adoptivföräldrar och egna föräldrar.

Lagförslaget från 1913, som tillkommit under medverkan av delegerade från Danmark och Norge, låg till grund för *Lagen den 14 juni 1917 om adoption.* I denna lag stadgas att de biologiska *föräldrarnas vårdnadsrätt* (rätten och skyldigheten

att sörja för barnet och företräda barnet ifråga om dess personliga angelägenheter) övergår till adoptanden. För att kunna anta adoptivbarn måste man ha fyllt 25 år. Att minimiåldern i Sverige sattes så lågt som till 25 år, motiverades med att det ganska tidigt kan bli klart om kvinnan icke har möjlighet att få barn.

Det ansågs icke önskvärt att ett litet barn uppfostrades av gamla föräldrar. Ålderskillnaden mellan adoptivföräldrarna och adoptivbarnet borde därför icke avsevärt avvika från vad som i allmänhet brukar vara förhållandet mellan biologiska föräldrar och deras barn.

En man har möjlighet att adoptera sitt utom-äktenskapliga barn. Ett utomäktenskapligt barn kan adopteras av modern och hennes make och blir då bägges adoptivbarn. I detta fall befrias den biologiske fadern från sin underhållsskyldighet gentemot barnet. Ehuru ett utomäktenskapligt barn i stort sett har samma rättsliga ställning i förhållande till sin moder och hennes släkt som om det vore fött inom äktenskapet, kan en ogift moder adoptera sitt barn. En ogift moder i en särskilt utsatt ställning kan också genom egen adoption av barnet dölja för utomstående att barnet är fött av henne själv. Barnet blir då kyrkobokfört och mantalsskrivet som hennes adoptivbarn.

En adoption bör i allmänhet innebära att barnet får både far och mor. Endast om särskilda skäl föreligger, får ensamstående adoptera ett främmande barn. I regel skall makar adoptera gemensamt och andra än makar kan inte gemensamt anta ett adoptivbarn. För att en adoption skall kunna komma till stånd fordras samtycke av föräldrar, om den som skall adopteras icke fyllt 21 år, och av barnet självt, om det fyllt 12 år.

Det åligger domstolen att pröva, om adoptionen lämpligen bör beviljas. Adoptionsansökningen får icke bifallas med mindre adoptionen kan anses lända till gagn för barnet. Har barnet ej fyllt 18 år, skall rätten infordra yttrande från barnavårdsnämnd.

Enligt adoptionslagens ursprungliga lydelse fick den som hade bröstärvingar icke utan synnerliga

skäl antaga adoptivbarn. Detta förbud borttogs år 1944 och motiverades med att ensamma barn kan få en mindre lämplig uppväxtmiljö och att det därför kan vara en fördel för ett sådant barn att få ett adoptivsyskon. Barnet skall i regel bära adoptandens släktnamn.

Angående vårdnad och förmyndarskap samt förordnande av barnavårdsman gäller samma bestämmelser, som om adoptivbarnet vore adoptandens eller adoptivföräldrarnas barn i äktenskap. Detta ansågs bland annat innebära att de naturliga föräldrarna icke kan påfordra att få umgås med ett barn som adopterats av andra.

Upplöses adoptivföräldrarnas äktenskap eller de blir hemskilda eller avlider skall rätten förordna om vårdnaden enligt samma regler som gäller med avseende på barn i äktenskap. Barnet återgår således icke automatiskt i de biologiska föräldrarnas vårdnad.

Genom adoptionen övergår de naturliga föräldrarnas försörjningsplikt på adoptivföräldrarna. De naturliga föräldrarna blir emellertid icke helt befriade från sin underhållsplikt. Denna inträder ånyo om adoptivföräldrarna blir ur stånd att bekosta barnets uppehälle. Ett adoptivbarn kan således i vissa fall få bidra till både adoptivföräldrarnas och de verkliga föräldrarnas försörjning. Adoptivbarnet ärver adoptanden, som om det vore dennes barn i äktenskap. Adoptivbarn har dock icke arvsrätt efter adoptandens släkt eller adoptivsyskon. Ett utomäktenskapligt barn, som adopterats av sin moder, behåller dock arvsrätt efter sina modernefränder.

Det rättsförhållande, som kommer till stånd genom adoption, skall i princip bestå livet ut.

Omständigheter kan emellertid förekomma, som motiverar att adoptivförhållandet upplöses. Liksom vid antagandet av adoptivbarn ankommer det på domstol att besluta om hävande av adoptivförhållandet. Blir adoptivförhållandet hävt, upphör all rättsverkan av adoptionen, och rätten beslutar vem som efter hävandet skall vara vårdnadshavare och förmyndare för barnet. Barnet förlorar också det genom adoptionen förvärvade namnet, såvida icke rätten tillåter att det behålles. (Adoption, 1956, Askund, 1960.)

Sedan det blivit känt att handel bedrevs med adoptivbarn, blev det den 1 juli 1923 lag, att ansökan om adoption icke fick bifallas, "om å någöndera sidan vederlag är givet eller utfäst". (Vårdarebladet 1922, 1923, Ström 1924).

Den nya ärvdabalken

I Kungl. Maj:t proposition nr. 144 år 1958, som utgör det sista och avslutande ledet i revisionen av ärvdabalken i 1734 års lag, ingår ett förslag om ändring i adoptivbarnets allmänna rättsställning. De sakkunniga hade anfört att barnet, ehuru det står i familjerättsligt förhållande både till adoptanden och till sin egen släkt, ofta är avskuret från förbindelsen med den egna släkten. De hade också framhållit, att adoptionen av spädbarn direkt syftade till att åstadkomma ett sådant resultat. I Sverige liksom i de nordiska grannländerna förekommer nämligen s. k. *inblanko-adoption*. Inblankoadoption föreligger när barnets föräldrar utan kännedom om adoptandens namn och bostadsort lämnar samtycke till adoptionen. I allmänhet förmedlas adoptionen i ett sådant fall av barnavårdsnämnden och de blivande adoptivföräldrarna gör själva ansökan om adoption. De sakkunniga ansåg, att detta förfarande *medför betydande fördelar genom att adoptivföräldrarna erhåller en trygghetskänsla därför att barnets släkt saknar vetskap om deras identitet*. De får då också ökade förutsättningar att behandla barnet som sitt eget. Barnet blir även införlivat i adoptivföräldrarnas miljö utan de slitningar, som kan uppkomma när barnets föräldrar eller andra anförvanter försöker att få förbindelse med barnet. Enär de faktiska förbindelserna mellan barnet och dess släkt i regel avbrutits genom adoptionen, borde enligt de sakkunniga icke några familjerättsliga förpliktelser kvarstå mellan barnet och dess släkt. "Det synes vara önskvärt att genomföra en omgestaltning av adoptivbarnets rättsställning så att barnet kan komma att i princip stå i samma förhållande till adoptandens barn och hans släkt som ett adoptandens eget barn, varvid samtidigt då annat ej är avsett, det familjerättsliga bandet mellan adoptivbarnet och dess släkt avskäres."

Den 1 juli 1959 trädde den nya ärvdabalken i kraft. I kapitel 4 stadgas om arvsrätten vid adoptionsförhållanden. *Adoptivbarnet är sedan dess i rättsligt avseende likställt med ett adoptandens eget barn i äktenskap*. Genom adoptionen upphör arvsrätten mellan adoptivbarnet och dess naturliga släktingar och i stället får adoptivbarnet och dess avkomlingar taga arv och ärva som om adoptivbarnet varit adoptandens barn i äktenskap. Detta innebär att *adoptivbarnet på samma sätt som egna bröstarvingar har full arvsrätt inte bara efter adoptanden utan också efter dennes släkt*.

1959 upphörde således i Sverige arvsrätten och försörjningsskyldigheten mellan de naturliga föräldrarna och barnet. De naturliga föräldrarna har icke längre umgängesrätt med det bortadopterade barnet. Ett adoptivbarn är således numera i alla avseenden likställt med ett eget barn fött i äktenskap.

Redan 1957 hade i Norge samma lagändring rörande adoptivbarnets rättsliga ställning stadfäst som i Sverige 1959. Samma ändring ägde rum i Danmark 1959. Dessa 3 länder har således besvarat frågan om den adopterades ställning till adoptandens släkt på samma sätt som konung Håkon Magnusson gjorde på Tunsbergshus år 1318. Nu — liksom för över 600 år sedan — har den romerska rättens regler således trängts tillbaka. Liksom fallet var vid ättledningen, kommer enligt den nya lagen den adopterade in i adoptandens hela släkt. (Hafström, 1963, Robberstad, 1952, 1960.)

I Finland är en liknande lagändring under förberedelse. (*Rättsavd., UD.*)

I den isländska lagen den 11 februari 1953 om adoption har ej företagits någon ändring sedan år 1953. De vid det nordiska samarbetet under 1950-talet på adoptionsrättens område antagna principerna om s.k. stark adoption har sålunda med visst undantag ej motsvarighet i den isländska lagen. Undantaget avser reglerna på arvsrättens område. I den nya isländska ärvdabalken § 5 stadgas sålunda följande:

"Adoptivbarn och dess avkomlingar — däribland även adopterade avkomlingar — ärva sina

adoptivföräldrar och deras skyldemän, och vice versa, enligt bestämmelserna i §§ 2—4.

Arvsrätt mellan adoptivbarn och dess skyldemän bortfaller vid adoption.” (*Rättsavd., UD.*)

LITTERATUR

1. Adoption. Direktionen över Allmänna Barnhuset, Stockholm 1956.
2. Asklund: Som vårt eget. Direktionen över Allmänna Barnhuset, Stockholm 1960.
3. Barnavårdsbyråns i Stockholmskrivelse till Kungl. Maj:t om vissa ändringar i adoptionslagen, Vårdarebladet n:r 6 s. 87, 1922.
4. Betydelsefull lagändring. Vårdarebladet n:r 3 s. 47, 1923.
5. Hafström, G.: Skriftliga meddelanden.
6. Höjer, Karl J.: Kan en kvinna som föder barn utom äktenskap hålla samman med sitt barn? Sociala meddelanden n:r 55, 1957.
7. Kungl. Maj:ts proposition n:r 144, 1958.
8. Lagberedningens förslag till revision av giftermålsbalken och vissa delar av ärvdabalken, Stockholm 1913.
9. Pirinen, K.: Adoption (Finland) i Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid, Bd 1, Malmö 1956.
10. Robberstad, K.: Arv och odel till adoptivborn ur Fram daa, Frendar, Ymse omne utgreidde av lagsmenn i Norskt Måldyrkinslag. Oslo 1957. (Särtryck).
11. Robberstad, K.: Aett og skyldskap ur Fyreslesninger um Rettsoga i Millomalder og Ny tid. II Universitetsforlaget, Oslo 1960. (Särtryck).
12. Rättsavd., UD: Skriftligt meddelande, 1964-1965.
13. Ström, T.: Om Adoption, Vårdarebladet n:r 4, 1924.

Läkare med forskningsinriktning

Astra söker chef för kliniska forskningssektionen vid Medicinska avdelningen i Södertälje.

Sektionen svarar för den humanfarmakologiska värderingen och projekteringen av kliniska provningar av nya läkemedel såväl inom Sverige som i utlandet.

Närmare upplysningar om tjänsten lämnas av doktor C-O Svedin, tel Södertälje 0755/329 80.

Svar med sedvanliga ansökningshandlingar märkta "A 33" jämte uppgift om referenser och löneanspråk sändes till AB Astra, Personalavdelningen, Södertälje.